

Артур Конан Дойл

Етюд у багряних тонах
Знак чотирьох

Харків
«ФОЛІО»
2023

Етюд у багряних тонах

Частина I

ЗІ СПОГАДІВ ДОКТОРА ДЖОНА Г. ВАТСОНА,
ВІДСТАВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ХІРУРГА

Розділ I

МІСТЕР ШЕРЛОК ГОЛМС

1878 року я закінчив Лондонський університет, отримав ступінь доктора й одразу ж подався в Нетлі, де пройшов спеціальний курс військових хірургів. Після завершення навчання мене призначили асистентом хірурга в П'ятий Нортгумберлендський стрілецький полк. У той час він перебував у Індії, і не встиг я до нього дістатися, як вибухнула Друга англо-афганська війна. Прибувши до Бомбея, я дізнався, що мій полк форсував перевал і просунувся далеко в глиб ворожої території. Разом з іншими офіцерами, котрі потрапили у таке ж становище, я вирушив услід за своїм підрозділом. Мені вдалося щасливо дістатися в Кандагар, де я нарешті виявив свій полк і негайно ж узявся до виконання нових обов'язків.

Багатьом ця кампанія принесла славу та підвищення звання, мені ж не дісталось нічого, окрім невдач і нещастя. Мене перевели в Беркширський полк, із яким я брав участь у злочасній битві при Майванді. Рушнична куля влучила в моє плече, роздробила кістку та зачепила артерію під ключицею. Найімовірніше я потрапив би в руки нещадних газі¹, якби не відданість і мужність мого ординарця Мюрея, котрий перекинув мене через спину в'ючного коня й безпечно довів до англійського війська.

Стомленого від болю та знесиленого через тривалі поневір'яння, мене разом із безліччю інших пораниених муче-

---

¹ Газі — фанатик-мусульманин.

ників відправили потягом у головний шпиталь у Пешаварі. Там я почав поступово одужувати й уже настільки зміцнів, що міг пересуватися палатою та навіть виходити на веранду, щоб трошки погрітися на сонечку, аж раптом мене звалив черевний тиф, прокляття наших індійських колоній. Кілька місяців мене вважали майже безнадійним, і, нарешті одужавши, я ледве тримався на ногах від ослаблення та виснаження, отож лікарі вирішили, що мене треба негайно відправити до Англії. Я відплив на військовому кораблі «Оронтес» і через місяць зійшов на пристані в Плімуті з украй підірваним здоров'ям і дозволом по-батьківськи турботливого уряду відновити його впродовж дев'яти місяців.

В Англії у мене не було ні близьких друзів, ні родини, й я був вільний, як вітер, точніше, як людина, котрій доведеться жити на одинадцять шилінгів і шість пенсів на день. За таких обставин я, зрозуміло, прагнув до Лондона, цієї величезної стічної канави, куди неодмінно потрапляють ледарі та лінюхи з усієї імперії. У Лондоні я певний час жив у готелі на Стренді й вів незатишне та безглузде існування, витрачаючи значно більше грошей, ніж годилося б. Нарешті моє фінансове становище стало настільки загрозливим, що незабаром я збагнув: треба або втікати зі столиці та віддалитися в сільську місцину, або негайно змінити спосіб життя. Обравши останнє, для початку я вирішив залишити готель і знайти собі якесь невибагливе та недороге житло.

Одного дня, остаточно вирішивши зробити це, я стояв у барі «Критеріон», аж раптом хтось поплескав мене по плечу. Обернувшись, я побачив молодого Стемфорда, котрий колись працював у мене фельдшером у лондонській лікарні. Як приємно самотній людині раптом побачити знайоме обличчя в неосяжних нетрях Лондона! У колишні часи ми із Стемфордом ніколи особливо не товаришували, але зараз я вітав його майже захоплено, та й він також, мабуть, був радий мене бачити. Від надміру почуттів я запросив його поспідати зі мною, і ми відразу ж узяти кеб і поїхали в Голборн.

— Що ви зробили з собою, Ватсоне? — з неприхованою цікавістю спитав він, коли кеб застукотів колесами залюдненими лондонськими вулицями. — Ви схудли, наче тріска, та засмагли, мов горіх!

Я коротко оповів йому про свої пригоди та ледве встиг закінчити розповідь, коли ми прибули на місце.

— Який бідолаха! — поспівчував він, дізнавшись про мої біди. — Ну, і що ж поробляете тепер?

— Шукаю помешкання, — відповів я. — Намагаюся з'ясувати, чи можливо знайти де-небудь затишні кімнати за помірною ціною.

— Дивина, — зауважив мій супутник, — ви вже другий чоловік, від якого я сьогодні чую цю фразу.

— А хто ж перший? — поцікавився я.

— Є один такий, працює в хімічній лабораторії при нашій лікарні. Сьогодні вранці він нарікав, що відшукав дуже милу квартиру, але ніяк не знайде собі компаньйона, адже платити за неї повністю йому не по кишені.

— Отакої! — вигукнув я. — Якщо він справді хоче розділити квартиру та витрати, то я до його послуг! Мені також приємніше оселитися з кимось, аніж мешкати одному!

Молодий Стемфорд якимось невизначено подивився на мене поверх склянки з вином.

— Ви ж не знаєте, хто такий цей Шерлок Голмс, — сказав він. — Можливо, вам і не захочеться жити з ним у постійному сусідстві.

— Чому? Що в ньому поганого?

— Я не кажу, що він погана людина. Просто трохи дивак — ентузіаст певних царин науки. Та загалом, наскільки я знаю, він людина порядна.

— Мабуть, хоче стати медиком? — перепитав я.

— Та ні, не маю уявлення, чого він прагне. Здається, він чудово знає анатомію і хімік першокласний, але, вочевидь, медицину ніколи не вивчав систематично. Займається наукою зовсім безсистемно й якимось дивно, але накопичив масу,

здавалося б, непотрібних для справи знань, які неабияк здивували б професорів.

— А ви ніколи не питали, чого він намагається досягнути? — поцікавився я.

— Ні, з нього не так легко щось випитати, хоча, якщо він чимось захопиться, буває, що його й не зупиниш.

— Я б хотів із ним познайомитися, — зауважив я. — Якщо вже мати сусіда, то нехай краще це буде людина тиха та зосереджена на своїй справі. Я ще не достатньо зміцнів, щоб витримувати гамір й усілякі сильні враження. Мені не бракувало цього в Афганістані, і з мене годі до кінця мого земного буття. А як мені зустрітися з вашим приятелем?

— Зараз він, мабуть, сидить у лабораторії, — відповів мій супутник. — Він або не зазирає туди тижнями, або перебуває там із ранку до ночі. Якщо хочете, поїдемо до нього після сніданку.

— Звісно, хочу, — сказав я, і розмова перейшла в інше русло.

Поки ми їхали з Голборна до лікарні, Стамфорд устиг розповісти мені ще деякі особливості джентльмена, із котрим я мав намір оселитися разом.

— Не гнівайтесь на мене, якщо не поладнаєте з ним, — зронив він. — Я ж знаю його лише завдяки випадковим зустрічам у лабораторії. Ви самі зважилися на цей експеримент, тому не вважайте мене відповідальним за те, що станеться потім.

— Якщо не будемо ладнати, то завжди можна роз'їхатися, — стенив я плечима. — Але мені здається, Стемфорде, — додав я, поглянувши на свого супутника, — що з якихось міркувань ви хочете умити руки. То в цього дивака жохливий характер, чи що? Не приховуйте, заради бога!

— Спробуй-но пояснити незбагненне, — засміявся Стемфорд. — На мою думку, Голмс занадто одержимий наукою, це в нього вже межує з бездушністю. Легко можу собі уявити, що він вколе своєму приятелю якогось нововідкритого рос-

линного алкалоїду, не зі зла, певна річ, а просто з цікавості, щоб мати наочне уявлення про його дію. Втім, треба віддати йому належне, я впевнений, що він так само охоче зробить такий заштрик і собі. У нього пристрасть до точних і достовірних знань.

— Що ж, це непогано.

— Авжеж, але й тут можна впасти в крайнощі. Якщо справа доходить до того, що він б'є палицею трупи в анатомці, погодьтеся, що це виглядає достатньо дивно.

— Він гамселить трупи?

— Атож, аби з'ясувати, чи можуть синці з'явитися після смерті. Я бачив це на власні очі.

— І кажете, що він не має наміру стати медиком?

— Начебто, ні. Лише Бог знає, для чого він усе це вивчає. Але ось ми й приїхали, тепер уже самі сформуєте про нього думку.

Ми завернули у вузький закуток двору та через маленькі двері ввійшли у флігель, що прилягав до величезної лікарняної будівлі. Тут усе було знайоме, і мені не треба було вказувати дорогу, коли ми піднялися темнуватими кам'яними сходами та пішли довгим коридором уздовж нескінченних вибілених стін із брунатними дверима обабіч. Майже в самому кінці вбік відходив низенький арочний коридорчик — він вів у хімічну лабораторію.

У цій високій кімнаті на полицях виблискували незліченні бутлі та пляшечки. Усюди стояли низькі широкі столи, густо заставлені ретортами, пробірками та пальниками Бунзена¹, що тріпотіли язичками синього полум'я. Лабораторія була порожня, і лише в дальньому кутку, пригнувшись до столу, якийсь студент зосереджено поринув у роботу. Почувши наші кроки, він озирнувся та схопився з місця.

---

¹ *Пальник Бунзена* — газовий пальник із відкритим полум'ям спеціальної конструкції, названий на честь відомого німецького хіміка Роберта Вільгельма Бунзена.

— Знайшов! Знайшов! — радісно вигукнув незнайомиць, кинувшись до нас із колбою в руках. — Я нарешті знайшов реактив, який осідає лише гемоглобіном і нічим іншим!

Якби він відшукав золоті розсипи, і то, мабуть, його обличчя не сяяло б таким захопленням.

— Доктор Ватсон, містер Шерлок Голмс, — познайомив нас Стемфорд.

— Вітаю! — привітно сказав Голмс, тиснучи мені руку з силою, яку я навіть не міг у ньому запідозрити. — Бачу, ви побували в Афганістані.

— Як ви здогадалися? — здивувався я.

— Ну, це дрібниці, — кинув він, усміхнувшись. — От гемоглобін — зовсім інша річ. Ви, звісно, розумієте важливість мого відкриття?

— Як хімічна реакція — це, певна річ, цікаво, — відповів я, — але практично...

— Боже милий, та це ж найважливіше практичне відкриття для судової медицини за десятки років. Хіба не розумієте, що це дає можливість безпомилково визначати кров'яні плями? Ходіть-но сюди!

У запалі нетерпіння він схопив мене за рукав і потягнув до свого столу.

— Візьмімо децицю свіжої крові, — запропонував він і вколов довгою голкою свій палець, витягнувши піпеткою краплину крові. — Тепер розчиню цю краплю в літрі води. Дивіться, вода здається абсолютно чистою. Співвідношення кількості крові до води не більше, ніж один до мільйона. І все ж, присягаюся, що ми отримуємо характерну реакцію.

Він кинув у склянку кілька білих кристаликів і накріпав туди якоїсь безбарвної рідини. Вміст миттєво забарвився в каламутно-червоний колір, а на дні з'явився коричневий осад.

— Ха-ха! — він заплескав у долоні, радіючи, як малюк, який отримав нову іграшку. — Що про це скажете?

— Це, мабуть, якийсь дуже сильний реактив, — зауважив я.

— Чудовий! Чудовий! Колишній метод із гваяковою смолою¹ дуже громіздкий і ненадійний, як і дослідження кров'яних кульок під мікроскопом. Це взагалі марно, якщо кров пролили кілька годин тому. А цей реактив діє однаково добре, свіжа кров чи ні. Якби його відкрили раніше, то сотні людей, котрі зараз розгулюють на волі, давно б уже заплатили за свої злочини.

— Он як! — пробурмотів я.

— Розкриття злочинів завжди залежить від цього питання. Людину починають підозрювати в убивстві, можливо, через кілька місяців після того, як його скоїли. Переглядають її білизну й одяг, знаходять бурі плями. Що це: кров, бруд, іржа, фруктовий сік чи ще щось? Ось питання, яке заганяло в глухий кут багатьох експертів, а чому? Бо не було надійного реактиву. А тепер у нас є реактив Шерлока Голмса, і всім ускладненням настав край!

Очі його виблискували, чоловік притиснув руку до грудей і вклонився, немов відповідаючи на оплески уявної аудиторії.

— Вас можна привітати, — сказав я, неабияк здивований його ентузіазмом.

— Торік у Франкфурті слухали заплутану справу фон Бішофа. Його, звісно, повісили б, якби тоді знали мій метод. А справа Мезона з Брандфорда, і знаменитого Мюллера, і Лефевра з Монпельє, і Семсона з Нью-Орлеана? Можу назвати десятки справ, в яких мій реактив зіграв би вирішальну роль.

— Ви просто жива хроніка злочинів, — засміявся Стемфорд. — Маєте видавати спеціальну газету. Назвіть її «Поліційні новини минулого».

---

¹ Гваякова смола міститься в деревині ядра гваякового дерева (*Guaiaecum officinale*), її використовували як реактив на гемоглобін.

— І це була б дуже захоплююча річ, — підхопив Шерлок Голмс, заклеюючи крихітну ранку на пальці шматочком пластиру. — Доводиться бути обережним, — продовжував він, із посмішкою обернувшись до мене, — я часто чаклую з усілякими отруйними речовинами.

Він простягнув руку, й я побачив, що його пальці вкриті такими ж шматочками пластиру та плямами від їдких кислот.

— Ми прийшли в справі, — заявив Стемфорд, сідаючи на високий триногий ослінчик і кінчиком черевика підсовуючи до мене інший. — Мій приятель шукає собі житло, а позаяк ви скаржилися, що не можете знайти компаньйона, я вирішив, що вас потрібно познайомити.

Шерлоку Голмсу, либонь, сподобалася перспектива розділити зі мною помешкання.

— Знаєте, мені приглянулася одна квартирка на Бейкер-стрит, — повідомив він, — яка нам із вами підійде в будь-якому разі. Сподіваюся, ви не проти запаху міцного тютюну?

— Я й сам палю «корабельний», — підхопив я.

— Чудово. Я зазвичай тримаю вдома хімікати та час від часу проводжу досліди. Це не буде вам заважати?

— Анітрохи.

— Стривайте, а які ж іще в мене недоліки? Так, іноді я впадаю в нудьгу й цілими днями не розтуляю рота. Не треба думати, що я на вас ображений. Просто не звертайте на мене уваги, і це скоро минеться. Ну, а ви в чому можете покаятись? Поки ми ще не оселилися разом, добре б дізнатися один про одного найгірше.

Мене розсмішив цей взаємний допит.

— У мене є щеня, бульдог, — сказав я, — і мені заважає гамір, бо маю розхитані нерви, можу валятися в ліжку півдня й узагалі неймовірно ледачий. Коли я здоровий, у мене з'являється ще ряд вад, але зараз ці — найголовніші.

— А гру на скрипці також вважаєте гамором? — стурбовано поцікавився він.

ЗМІСТ

ЕТЮД У БАГРЯНИХ ТОНАХ

Частина I.

ЗІ СПОГАДІВ ДОКТОРА ДЖОНА Г. ВАТСОНА, ВІДСТАВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ХІРУРГА

Розділ I. Містер Шерлок Голмс.	5
Розділ II. Мистецтво робити висновки	13
Розділ III. Таємниця Лористон-Гарденсу.	24
Розділ IV. Що розповів Джон Ренс	35
Розділ V. Візит за оголошенням	42
Розділ VI. Тобіас Грегсон доводить, на що він здатен	49
Розділ VII. Світло в темряві	59

Частина II.

КРАЇНА СВЯТИХ

Розділ I. У Великій соляній пустелі	69
Розділ II. Квітка Юти	79
Розділ III. Джон Фер'є бесідує з Провидцем	86
Розділ IV. Втеча	91
Розділ V. Янголи-месники.	100
Розділ VI. Продовження нотаток доктора Джона Ватсона.	109
Розділ VII. Завершення історії	121

ЗНАК ЧОТИРЬОХ

Розділ I. Суть дедуктивного методу Голмса	129
Розділ II. Ми знайомимося зі справою	138
Розділ III. У пошуках рішення	144

Розділ IV. Історія голомозого чоловічка	149
Розділ V. Трагедія в Пондишері-Лодж	160
Розділ VI. Шерлок Голмс демонструє свій метод	168
Розділ VII. Пригода з дівкою	177
Розділ VIII. Нерегулярний поліцейний загін Бейкер-стрит	189
Розділ IX. Розрив ланки ланцюга	199
Розділ X. Кінець остров'янина	209
Розділ XI. Скарби Аґри	218
Розділ XII. Історія Джонатана Смолла	225